

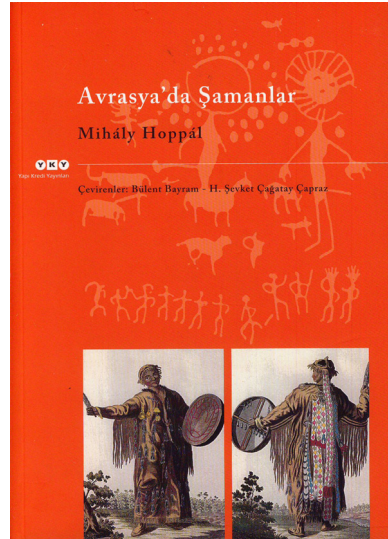
Mihály Hoppál (2012), **AVRASYA'DA ŞAMANLAR**, (Çev. Bülent Bayram-H.Ş. Çağatay Çapraz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 345 s.

Bülent GÜL*

Avrasya'da Şamanlar adlı eser Macaristan'da halk bilimi, etnografya, dinler tarihi alanında önemli eserler veren Mihály Hoppál'ın 2005 yılında Budapeşte'de *Sámánok Euráziában* adlı Macarca kitabın Türkçeye çevirisidir. Yazar konu kitabın Türkçe çeviri için yazdığı ön sözünde de belirttiği üzere hayatının kırk yılını Türk ve Macar mitolojisini araştırmaya adanmış bir bilim adamıdır.

Şamanizm ve şamanlar belki de en fazla Türk topluluklarını ilgilendirmesine rağmen ve batılı bilim adamları tarafından da çoğu zaman Sibiryaya merkezli olarak Türk toplulukları temelinde ele alınmaktadır. Ancak dünya literatüründe konu ile ilgili çalışmalara dikkat çekildiğinde ise ortaya konulan eserlerin büyük oranda yabancı dillerde olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de Yusuf Ziya Yörükán, Ziya Gökálp, Fuad Köprülü, Sadettin Buluç, Abdulkadir İnan, Fuzuli Bayat, Yaşar Kalafat, Yaşar Çoruhlu gibi bilim adamlarının konu ile ilgili çalışmaları dikkat çekmekteyse de bu çalışmaların da kaynağını yine biraz önce bahsettiğimiz yabancı bilim adamlarının çalışmaları oluşturmaktadır. Son dönemlerde Zekeriya Karadavut-Jannet Meyermanova A.V. Anohin'in *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*; Atilla Bağcı, G.V. Ksenefontov *Yakut Şamanlığı*; Metin Ergun da L.P. Potapov'un *Altay Şamanizmi* adlı eserlerini Türkçeye kazandırarak birinci el kaynaklardan en azından bir kısmını Türkçeye kazandırmışlardır. Ancak özellikle alan araştırmasına dayalı pek çok orijinal kaynağın halen Türkçeye çevrilmediği de görülmektedir. Bu zikredilen eserler yanında Mircea Eliade ve Jean Paul Roux'un eserlerinin Türkçe tercümeleri de zikredilmesi gereken diğer önemli kaynaklardır.

Avrasya'da Şamanlar adlı eser yazar tarafından altı bölüme ayrılmıştır: 1. Şamanların Dünyası (18-61); 2. Şamanlığın Kökenleri ve Sibiryaya Kaya Resimleri (62-71); 3. Eski Şaman Resimleri (72-89); 4. Halklar ve Şamanları (90-203); 5. Şamanlar ve Nesnel Dünyası (204-265); 6. Şamanizmin Yeniden Doğuşu (266-277).

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi.

Kitabın bölümleri ve içerikleri üzerine söz söylemeden önce kitabın genelinde dikkat çeken bazı hususlar üzerinde durmakta da fayda vardır. Çünkü bu hususlar kitabın bütün bölümleri için geçerlidir ve her bölümde tekrar zikredilmesine gerek yoktur. Bu sebepler kitapla ilgili olarak Şamanizm araştırmaları bağlamında söyleyebilecek olanlar şunlardır:

Öncelikle kitap halk bilimi araştırmalarının iki yönünü de içine alacak şekilde hem alan araştırmasına hem de teorik masa başı araştırmasına dayalı olarak meydana getirilmiştir. Yazar özellikle alan araştırmasının önemine alanın temel isimlerinden birisi olan Mircea Eliade'nin hayatından Şamanların yaşadığı bölgeye hiç gitmemiş ve hiçbir şaman törenini seyretmemiş olduğuna dikkat çekerek göndermede bulunmaktadır. Bu anlamda eserin bir bölümü yazarın yaptığı alan araştırmalarından elde ettiği malzemelere dayanmaktadır. Bu malzemeler arasında çok sayıda görsel malzemenin oluşu dikkat çeken bir diğer noktadır. Türkçe çeviride 547 görsel malzeme kullanılmıştır. Yazarın çalışmaları arasında önemli bir yer tutan belgesel filmler onun görsel malzemelere verdiği önemin de bir göstergesidir. Kitabı meydana getiren malzemeler sadece alan araştırmasına dayanmaz. Eserin bibliyografya kısmında yer alan çalışmaların sayısı ve farklı dillerde kaleme alındığı da dikkate alındığında alan araştırmasının yanında masa başı çalışmasının da ciddi bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Bu noktalar eserin yukarıda zikredilen bütün bölümler için geçerlidir. Ciddi bir alan araştırması tecrübesi ve zengin kaynakça eserin alana yaptığı katkının önemini göstermektedir. Bu genel açıklamaların ardından kitabın bölümleri ve içerikleri de şu şekildedir:

Şamanların Dünyası (18-61) adlı bölümde Şamanizm ve şamanlarla ilgili genel bilgiler verilmektedir. Şamanizm'in araştırmalarında önemli bir yer tutan ve günümüze kadar ozanlar, âşıklar, falcılar, destancılar vb. kişilerin mesleklerine geçişlerinde de önemli bir oranda muhafaza edilmiş olan şamanlığa geçiş ritüelleri ve kimlerin şaman olabileceği konusu işlenmektedir. Bölüm en geniş kısmını ise şamanların toplum içerisinde üstlendikleri işlevler yer almaktadır. Şamanların halk hekimliği, sağaltma, kurban törenlerinin idaresi, fal, ruhların idaresi sözlü geleneğin koruyucusu, sanatçı, ve aracı işlevleri yazar tarafından farklı milletlerden örneklerle ele alınmıştır.

Şamanlığın Kökenleri ve Sibirya Kaya Resimleri (62-71) adlı bölümde ise şamanlığın köklerinin nereye kadar uzandığı sorusu ile ilgilidir. Yazar burada kronolojik bir sırayı takip eder. Özellikle Rus bilim adamlarının çalışmalarına dayanarak yazar Sibirya'daki kaya resimlerinin bu bölümün temeline yerleştirir. Çok sayıda görsel malzemenin yer aldığı bu bölümde kaya resimlerinde yer alan bazı insan figürleri eski Şamanların yansımaları olarak kabul edilmektedir.

Eski Şaman Resimleri (72-89) adlı bölümde kaya resimlerinin ardından kronolojik olarak tarihi kaynaklarda şaman resimlerinin izlerini süren yazar çok sayıda seyahatname ve ilgilendiği bölüğe ile ilgili kitaptan yararlanmıştır. 16. Yüzyıldan başlayarak çok sayıda eser tarafınmış ve bunlarda yer alan şaman resimleri çalışmada yer almıştır. Bu bölümde aynı zamanda şamanların uğradıkları takibatlar ve sürgünler de yer almaktadır. Sibirya bölgesinde Çarlık Rusyası ve daha

da baskın bir şekilde Sovyet döneminde şamanlara yapılan baskılar ve onların sürgün edilmeleri de işlenmiştir.

Halklar ve Şamanları (90-203) adlı bölümde ise yazar Avrasya coğrafyasının irili ufaklı birçok halkında şamanların kalıntılarını çok sayıda görsel malzeme ile birlikte sunmaktadır. Burada ilginç olan bu toplulukların aslında günümüzde tamamen şamanizmi yaşayan halklar olmayışıdır. Bunlar arasında Müslüman, Budist, Hristiyan gibi farklı dinlere mensup olmalarına rağmen şaman özellikleri gösteren kişilerin bulunması ve bu geleneği bazı durumlarda dönüştürerek günümüze taşımaları dikkat çekmektedir. Yazar bazıları arasında alan araştırması da yaptığı bu halklar hakkında kısa ansiklopedik bilgiler verdikten sonra onlar arasında şamanların izlerini sürmüş ve bu konuda çok sayıda malzemeye ulaşmıştır. Yazar Ural, Türk, Moğol, Mançu-Tunguz, Paleo-Asiatik ve diğer halklar ana başlıkları altında elliye yakın halkın şamanları ve onların özellikleri hakkında bilgi vermektedir.

Şamanlar ve Nesnelere Dünyası (204-265); başlığı altında şamanların dünyasında önemli yer tutan ve her biri şamanların işlevlerini yerine getirmesinde önemli olan nesnelere ele alınmaktadır. Şamanlar ve onlar çevresinde teşekkül eden inançlarda bu nesnelere özel anlamlar yüklenmektedir. Bu manada yazar yine çok sayıda görsel malzeme ile şaman giysilerini, baş süslemeleri, taç, ayakkabı, kemer, toka, davul, yay-ok, şaman asası, şaman ayinlerinde kullanılan silahlar, kırbaç, şaman ağacı ve şaman mezarını yine çok sayıda görsel malzeme ile birlikte vermektedir.

Şamanizmin Yeniden Doğuşu (266-277) çalışmanın son bölümünü teşkil etmektedir. Yazar özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması, şamanlar üzerindeki baskıların azalması neticesinde Avrasya halkları arasında şamanları yeniden faaliyetlerine başlamasını ve geleneğin âdeta yeniden yeşermesini şamanizmin yeniden doğuşu olarak adlandırmaktadır. Adı geçen Avrasya halkları arasında zaman zaman eski işlevleri ile zaman zaman da popülerleşerek üstlendikleri yeni işlevleri bu bölümde ele alınmaktadır.

Kitaplar ilgili olarak söylenen sözlerin ardından eserin alan araştırması ile teorik araştırmayı görsel malzemelerle birlikte uyumlu bir şekilde bir araya getiren özelliği ile Şamanizm araştırmalarında önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür.

Şamanizm ile ilgili en önemli eserlerden birini Türkçeye kazandıran çevirmenlere ve eserin mükemmel baskısını yapan Yapı Kredi Yayınlarını kutluyoruz.

